

LAURBERG & GAD FOT.

FOTOTYPI PACHT & CRONE'S EFTF.

K. K. Laurberg

MINDEORD

over afdøde Medlemmer.

I.

P. E. KR. KÅLUND.

19. August 1844—4. Juli 1919.

Af Finnur Jónsson.

(Tale i Videnskabernes Selskabs møde, den 17. oktober 1919.)

I løbet af et halvt års tid har den nordiske filologi indenfor vort Selskab atter mistet en fremragende dyrker, bibliotekar dr. KRISTIAN KÅLUND.

Netop for 47 år siden kunde man i slutningen af oktober på gaden i Reykjavik se en ung mand, høj og slank med fuldskæg, af et noget fremmedartet præg. Det hed sig, at det var en ung dansker, der var kommen for at studere land og folk, især dog for at undersøge gamle sagalokaliteter. Dette var ret enestående og vakte opsigt. Men hvad der sagdes, var sandt. Manden var den unge magister i nordisk filologi med det så bekendt klingende navn PETER ERASMUS KRISTIAN KÅLUND. Han var da kun 28 år gammel, f. 19. august 1844, søn af præsten Kålund til Søllested på Lolland. Efter at have taget studentereksamen ved Herlufsholms skole 1863 tog han energisk fat på studiet af nordisk filologi og tog magisterkonferens 1869. Hans specialstudium havde netop været de islandske slægt-sagaer og hans hovedopgave ved konferensen var da også et æmne derfra: Familjelivet på Island, der fandtes fuldt værdig til at trykkes i Aarbøger for nord. oldkyndighed og historie 1870. Denne afhandling er fortræffelig både m.

h. t. stofsamling, klarhed i fremstilling og grundighed i behandlingen. Den viser fuldtud den unge forskers ævner og studieretning. Det var realfilologien og ikke så meget den sproglige side, der i første række havde hans interesse. Når man betænker dette, forsvinder det mærkelige i at træffe den unge mand på Island 3 år efter eksamen.

Kålund opholdt sig nu to år på Island, den ene vinter på en gård på landet hos herredsfogden E. Th. Jonassen, den anden i Reykjavik hos dennes broder, distriktslæge, senere landfysikus J. Jonassen. Allerede i København havde han, ved samkvem med isl. studerende, lært så nogenlunde at tale islandsk, og han talte overhovedet ikke andet end islandsk under sit ophold deroppe. De to sommere anvendte han til uafbrudte rejser, først sydøst om landet, så vestnord. Han besøgte overhovedet alle de steder, der nævnes i sagaerne, ialtfald alle de vigtigste, og undersøgte dem nøjagtig. Det var hans mål at undersøge sagaernes forhold til de i dem nævnte steder, med klart blik for den litterære betydning, en sådan undersøgelse måtte have. Han vendte tilbage med et overordenlig rigt udbytte. Hertil kom så, at han undersøgte og læste alt, hvad der overhovedet fandtes af skrifter, trykte og utrykte, der kunde oplyse enkelthederne. Han behandlede alle disse kilder, ligesom også den rige mundtlige, ikke altid pålidelige tradition med sund og skarp kritik. Således blev hans store, imponerende hovedværk til: Bidrag til en historisk-topografisk beskrivelse af Island, i 2 bind, 1877—82. En del deraf benyttedes som afhandling for doctorgraden i Universitetets mindeår 1879. Dette værk er i enhver henseende udmærket, det er et uundværligt hjælpemiddel for enhver, der studerer Islands topografi, de gamle sagaer, og giver egenlig langt mere, end titelen lover.

Under sit ophold på Island oversatte Kålund Jón Thoroddsens berømte bondenovelle: Piltur og stúlka, udkommen i København 1874 under titlen: Indride og Sigríð.

Efter at være vendt tilbage fra Island blev han efterhånden knyttet til det Arnamagnæanske legat, idet han skulde undersøge håndskrifterne og deres beskaffenhed. Man havde på fornemmelsen, at samlingen trængte til at gennemgås systematisk og hvert numer nøje undersøges, men fremfor alt trængte man til at få en katalog over den, og helst trykt, så at alle kunde vide, hvad der fandtes i samlingen. Der eksisterede ganske vist et tidligere katalogarbejde — dog langt fra fuldtført —, men det var så stort anlagt, at det vilde ikke kunne fuldføres i nogen overskuelig tid. Trangen til en ny katalog medførte ønsket om at ansætte en mand for at undersøge og ordne samlingen til bunds og forfatte en katalog af passende størrelse — og her var dr. Kålund den rette mand. Han ansattes ved samlingen og som sekretær ved Kommissionen for det 'AM'ske Legat 1883 — tidligere havde han fået udnævnelse til adjunkt ved Metropolitanskolen, en stilling han da opgav — og han tog energisk fat på det store og vigtige arbejde. Resultatet var den 2 bind store katalog over samlingen, der forelå færdigtrykt i 1894. Det var et kæmpearbejde, der her var gjort, i lige grad værdigt for legatet som for forfatteren. Han havde på det grundigste forberedt sig dertil, også ved rejser i udlandet for at gøre studier i bibliotekerne og katalogiseringen dér. Iøvrigt kan jeg ikke her gøre nærmere rede derfor. Dette store værk efterfulgtes af et lignende arbejde over isl. håndskrifter i det kongelige Bibliotek (1900). Her offentliggjorde han en overordenlig lærerig og omfattende fremstilling af indsamlingen og bevaringen af den norrøne oldlitteratur.

I nær forbindelse med disse arbejder stod dr. Kålunds udmærkede danske og norsk-islandske Palæografiske Atlas i 3 bind (1903, 1905, 1907), bekostet dels af legatet, dels af Carlsbergfondet, samt en samling af Arne Magnussons offentlige (1916) og private breve (ikke helt færdigtrykt, inden han døde), samt hans brevveksling med hans landsmand, den berømte historieskriver Torfæus (1916).

Ved siden af disse store arbejder udfoldede dr. Kålund en forbavsende stor udgivervirksomhed; han udgav kritisk flere isl. sagaer; det vigtigste værk var det store sagakompleks Sturlungasaga (1906—11), der nu for første gang forelå i en videnskabelig tilforladelig udgave. En oversættelse af hele værket var allerede udkommen 1904. Bægge dele udgaves af Oldskriftselskabet. Et andet værk bør her særlig nævnes, hans udgave af forskellige isl. skrifter vedrørende kalendervæsen og komputistik m. m. under titlen *Alfræði íslensk*¹⁾ (Isl. encyklopædi) I—III, 1908—18. I vort selskabs skrifter udgav han en gammel isl. lægebog (1907).

Alle disse udgaver og skrifter er besørgede med den største nøjagtighed, samvittighedsfuldhed og kyndighed. Men jeg kan ikke nærmere komme ind på dem her. Jeg henviser til en udførlig nekrolog i Arkiv f. nord. filol.

Lejlighedsvis offentliggjorde dr. Kålund en mængde mindre afhandlinger om forskellige æmner i forskellige tidsskrifter. Herom må jeg henvise til samme nekrolog.

Til alt dette skal jeg føje, at dr. Kålund var en udmærket håndskriftlæser, der aldrig skyede nogen ulejlighed for at læse de værst medtagne steder i håndskrifterne.

Dr. Kålund var en af medstifterne af Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur, hvis utrættelige sekre-

¹⁾ Dette delvis i forbindelse med prof. N. Beckman i Göteborg.

tær han var fra først af til sin død eller i 40 år. Han har som sådan udfoldet en virksomhed, der ikke kan sættes højt nok. Dr. Kålund var nemlig tillige en udmærket praktisk mand. Det var da også ganske i sin orden, at han efter prof. K. Gíslasons død (1891) valgtes til sekretær i Det kgl. nord. Oldskriftselskab, hvor han ligeledes har udført et dygtigt arbejde.

Som bibliotekar var dr. Kålund ikke blot på sin rette plads indadtil, men også udadtil, dermed mener jeg som den, der kunde og vilde hjælpe og vejlede alle dem, der benyttede den rige samling, der stod under hans varetægt. Alle har de i rigeligt mål benyttet sig af hans omfattende viden, hans dygtighed i at læse håndskrifter, hans udmærkede sproglige kundskaber. Sin kærlighed til Island og isl. sprog og litteratur kunde han ikke vise på en smukkere måde end ved at testamentere så godt som alt, hvad han ejede til det unge isl. Litteraturselskab, hvoraf han var medlem fra begyndelsen af.

I vort selskab blev dr. Kålund optagen i april 1900. Han har flere gange givet meddelelser i vore møder og han tog jævnlig del i dem og var altid en interesseret tilhører.

Dr. Kålund var i virkeligheden en meget alsidig mand med mange interesser, men særlig var det stadig Island og islandske begivenheder, der interesserede ham, og han læste stadig isl. aviser og nyere isl. litteratur. Den islandske oldtidslitteratur har i ham mistet en af sine dygtigste forskere, en af sine uegennyttigste og utrætteligste arbejdere, — hans venner en redelig og trofast ven, som de længe vil mindes og savne. Han tjente altid og ufravigelig sandheden og ærligheden, og kun den.

Dr. Kålunds navn vil mindes med ære så længe studiet af den gamle litteratur trives.